

303.931

A
HEGEDÜS ÉS SÁNDOR-CÉG
ÉS A
REFORMÁTUS NÉPISKOLAI
KÖNYVTÁRAK

ÍRTA
HORNYÁNSZKY VIKTOR

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST, 1913 NOVEMBER HÓ

A
HEGEDÜS ÉS SÁNDOR-CÉG
ÉS A
REFORMÁTUS NÉPISKOLAI
KÖNYVTÁRAK

ÍRTA

HORNYÁNSZKY VIKTOR

BUDAPEST, 1913 NOVEMBER HÓ

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

303931

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
B	Növedéknapló
1951. évi	4100 SZ.

A Református népiskolai ifjúsági és tanítói könyvtárak ügye hónapok óta foglalkoztatja a magyar reformátusságot. Éles, támadó cikkek jelennek meg egyes lapokban a debreceni **Hegedüs és Sándor-cég** ellen, telve súlyos vádakkal, miként károsítja meg a cég az egyházat, az egyházkerületi közgyűléseken elkeseredett felszólalások hangzanak el, feltárva a visszaélések egész sorozatát, a Tiszántúli ref. egyházkerület felkéri az espereseket, hogy a Hegedüs és Sándor-cég által elkövetett szerződésszegéseket gyűjtsék egybe, a Dunántúli ref. egyházkerület pedig bizottságot küld ki a könyvtárak ügyének megvizsgálására — s minderre a megtámadott cég részéről semmi válasz, semmi védekezés!

A közönség tájékoztatlan, nem tudja elképzelni, hogy a cég, ha méltatlanul érték a támadások, ez ellen fel ne szólalna, viszont pedig, ha rászolgált azokra, legalább védekezését elő ne adná. Ez a tájékoztatlanság indított többeket arra, hogy hozzám forduljanak felvilágosításért, sőt legutóbb **Szabolcska Mihály** temesvári ref. lelkész úr a békés-bánáti ref. lelkészegyesület nevében kért fel, hogy a ref. népiskolai könyvtárakról véleményemet részletesen adjam elő. Nem volt szándékomban az üggyhöz hozzászólni, ezek után azonban az elől nem térhetek ki, hanem kötelességemnek tartom, hogy a kérdést minden oldalról igazságosan és elfogulatlanul megvilágítsam. Mielőtt azonban ezt tenném, esetleges félreértéseknek elejét veendő, ki kell jelentenem, hogy bármikép határozzanak is az egyházkerületek a jövőben a népiskolai könyvtárakról, én azok szállítására pályázni nem fogok, ha pedig valamely egyházkerülettől egyenes megbízást nyernék arra, azt köszönettel vissza fogom adni.

*

A gyűléseken elhangzott felszólalások s a lapokban a Hegedüs és Sándor-cég ellen megjelent támadások engem nem leptek meg, azokat vártam. Ezt nem most, utólag, mondom, hanem, hogy azoknak be kellett következniök,

azt igazolom cégemnek Patay Károly református esperes úrhoz Alsó-Szecsé-re két esztendővel ezelőtt, 1911 október 28-án, intézett levelével, amely levél válasz volt az esperes úrnak az egyetemes református egyház megbízásából hozzám intézett ama felszólítására, hogy ha cégem a népiskolai könyvtárak szállítására vállalkozni óhajt, állítsam össze a típusokat s azok jegyzékét 14 nap alatt küldjem be hozzá. Cégem leveléből idézem a következő részt:

„Nagytiszteletűségednek f. hó 20-án 1891/911. sz. a. kelt nagybecsű sorait kézhez vettük s az azokban cégünk iránt nyilvánuló szíves bizalmáért hálás köszönetet mondunk. Ezen bizalom azonban kötelességünkkel teszi, hogy teljes nyíltsággal és őszinteséggel mondjuk el véleményünket a felvetett kérdés felett.

Nagytiszteletűséged felszólít bennünket, hogy egy népiskolai és tanítói szakkönyvtár-könyvjegyzéket, a minisztérium által kiadott könyvtár-típusok mintájára, állítsunk össze és azt 14 napon belül küldjük be. Túlbecsülnők tudásunkat és nagyon önhittnek kellene lennünk, ha ezen feladatra vállalkozni merészkednénk. Egy ilyen jegyzéket, különösen most, amidőn az az alapját fogja képezni a felállítandó néhány ezer könyvtárnak, csakis az irodalomban teljesen jártas lelkész és tanár urak állíthatnak össze, akik a jegyzékbe felveendő munkák tartalmát és becsét ismerik és figyelembe véve a rendelkezésre álló anyagi eszközöket, ahhoz mértén válogatják össze a művek legjavát. Hasonlókép irodalmi férfiaknak kell megállapítani a jövőben ezen könyvtárak céljaira kiadandó művek tartalmát, megválasztani azok íróit és felülbírálni munkájukat. Ha mindezeket a munkálatokat az egyetemes egyház egy kiadó cégre bízza és nem egy általa kijelölendő bizottsággal vagy esetleg a Protestáns Irodalmi Társasággal végezteti, akkor, akár azért, mert az illető kiadó a munkák beltartalmát nem ismeri kellőképen, akár pedig azért, mert kapzsisága oly könyvek felvételére és kiadására ösztönzi, amelyek számára nagy anyagi haszonnal járnak, az iskolai és tanítói könyvtárak telve lesznek selejtes vagy közepes értékű munkákkal, míg a javának megszerzésére majd nem jut pénz.

Szerény véleményünk szerint tehát a szóban forgó kérdésnek szellemi és üzleti részét ketté kell választani. Az előbbi, mint már említettük, egy lehetőleg kevéstagú bizottságnak kellene végeznie olyképen, hogy most ezen bizottság állapítaná meg a könyvtártípusokat, később pedig ugyancsak ő intézné a kiadandó újabb munkák szellemi részét és ő döntené el, hogy a mások kiadásában időközben megjelent könyvek közül melyek vétessenek fel pótlólag a jegyzékbe. A típusok mostani összeállítása a minisz-

térium által kiadott jegyzék alapján történhetnék, kihagyván belőle a kihagyandókat, viszont felvéve a jelesebb prot. irodalmi termékeket. Ez utóbbiak összeállítása végett felszólítandók volnának az összes hazai kiadók, valamint a lapok útján azon magánosok is, akik ily irányú könyveket maguk kiadtak, hogy ezek 1—1 tiszteletpéldányát megbírálás végett a bizottságnak küldjék be. Ezen az úton indulva az egyetemes egyház oly könyvtárakat fog felállítani, amelyeknek irodalmi becsük lesz s amelyek a reájuk szánt összeget meg is fogják érni, minden más mód azonban ezen cél elérését kétségesse teszi.

Ha a bizottság fent vázolt munkájával elkészült s az egyes könyvtártípusokat megállapította, valamint döntött afelett, hogy a jövőben kiadandó munkák szerzői és bírálói minő honoráriumban részesítendőek, akkor kerülhet csak a sor az üzleti rész tárgyalására. Ma, a midőn mindezek a kérdések még eldöntve nincsenek, amidőn — mint értesülünk — még az sem bizonyos, vajjon az összes iskolák **kötelesek** lesznek-e ily könyvtárakat felállítani, az üzleti részre konkrét ajánlatot tenni nem lehet. Azaz, hogy mégis lehet, amint hogy azt egy debreceni cég meg is tette. Az ilyen ajánlat azonban nem tarthatja szem előtt az egyetemes egyház érdekeit, hanem csak olyan lehet, hogy bár-hogy alakuljanak is a viszonyok, ő az üzleten csak nyerhet. Ismerjük az illető cég ajánlatát s annak csupán egyik részére akarunk rámutatni, amely világosan mutatja azon állításunk helyességét, hogy **ilyen, a kiadóra biztos ajánlatot** már ma is lehet tenni. A szóban forgó cég ugyanis 60-féle könyvet akar a jövőben kiadni, amelyeknek bolti árát ő **határozza meg** s amely árból ő az egyetemes egyháznak 10%-ot ad. Vajjon minő biztosíték van arra, hogy a kiadandó könyvek mind a megkívánt irodalmi magaslaton állók lesznek s a kiadó nem fogja-e azt nézni, hogy e könyveket kikkel írathatja meg olcsóbban? De feltéve, hogy a könyvek felül fognak bíráltatni és csak azok fogadtatnak el, amelyek a kellő mértéket megütik, ajánlatának elfogadása esetében ő a könyvek árát **kétszer vagy háromszor oly magasra szabhatja, mint a minő áron azokat az egyetemes egyház maga előállíthatja** és ennek folytán a könyvtárak ugyanazon összegért csak felét vagy harmadát fogják kapni azon könyvmenyiségnek, amelyet más esetben kaphatnának. És kérjük miért akar az illető kiadó ezen általa kiadandó könyvekből is csak 10%-ot adni, amidőn egyszerre több ezer, vagy legalább is több száz példány megvételéről van szó, holott bármely viszontelárusítónak, ha **egy példányt** vesz, 25%-ot ad, tömegesebb vételnél pedig 30—40%-ig is felmegy? Ez egy oly ajánlat a mely az ajánlattevő cégnek évenként ezrekre menő hasznot biztosít, mely haszonnak egy nagy

hányadát pedig a könyvtárakat felállító iskolák élvezhetnék akár úgy, hogy olcsóbban jutnának a könyvekhez, akár pedig úgy, hogy ugyanazon összegért több könyvet kaphatnának.“

Nem tudom, hogy az egyetemes ref. egyház vagy az egyes egyházkerületek mennyire méltatták figyelemre a fenti levelemben foglalt önzetlen, jóakarató tanácsaimat, de úgy látszik, nem sokra tartották azokat, mert lehetlenség, hogy ha a könyvjegyzéket úgy az összeállítást, valamint az árakat illetőleg egy ahhoz értő bizottság bírálja felül, s a később kiadandó munkákat is az irányítja és ellenőrzi, oly dolgok fordulhassanak elő, mint aminőket a ref. népiskolai könyvtárak körül látunk. Hogy csak néhány példát említsek fel: Az 1912. évi január 15-én kibocsátott jegyzékben találom Fabó: Beythe István életrajzát, amely **1866-ban** Osterlamm-nál jelent meg s ezt az iskolák — míg Hegedűsék készlete tartott — 3 korona 50 fillérért vásárolták meg, holott ők ugyanezt a könyvet az 1909. évi december 1-én megjelent 190. sz. Irodalmi Értesítő (a cég árjegyzéke) 10. oldalán fűzve 1 korona 20 fillérért, **kötve 2 korona 50 fillérért** hirdették!! Most, hogy egyszerre néhány száz biztos vevőre tettek szert, 1 koronával megdrágult a könyv? Az ellenkezője természetesebb lett volna. Ugyanitt fel van véve **A Reformáció bajnokai** című munka, amelyet 1890-ben László Albert adott ki. A könyv alcíme „**Élet- és jellemrajzok 12 ódonszerű arcképpel**“. Hát hiszen nemcsak a képek, hanem az egész könyv nagyon **ódonszerű**, de az élet- és jellemrajzokat nem találtam benne. Mert csak nem lehet annak nevezni, hogy Luther Mártonról 40, Kálvin Jánosról 37, Bora Katalinról 18, Hutten Ulrikról 9, III. Fridrikról 3, Melanchton Fülöpről 18, Wickleff Jánosról 23, Zwingli Ulrikról 25, Husz Jánosról 8, Reuchlin Jánosról 7 **sor** szöveg van a kép előtt, Luther Jánosról és Luther Margitról pedig egyetlenegy sor sem, csupán a képaláírás! És ezt a könyvet az ő közönséges könyvtári vászonkötésükben **20 koronáért** szállították a könyvtáraknak. A munkának belső címlapja nem lévén, a fűzött könyv eredeti borítékát is bekötötték, amelyre rá van nyomva „**Ára 5 forint**.“ Hát ez a kötés 10 koronába kerül? Ha egy bizottság állította volna össze a típusokat, ezt a könyvet nem 20 korona árban,

de 2 koronáért sem engedi a jegyzékbe felvenni! Hála Istennek, mind a két könyv elfogyott, de nagy kérdés, kapnak-e az iskolák helyettük a jövőben jobbat. Vagy előfordulhatott volna-e az, ha egy bizottság intézi az új könyvek kiadását, hogy nagy (ciceró) betűkkel nyomtatott 48 oldalas könyvet (Forgács: A nagy Heródes) 1 korona 80 fillérért, 76 oldalas könyvet (Babay: Visky lányok) 2 koronáért stb. varrnak a népiskolák nyakába? De mindezekről alább részletesen szólok.

Amint Patay esperes úrhoz intézett levelemben is írtam, most sem akarok a népiskolai könyvtárakban felvett könyvekről véleményt mondani, — bírálják meg ahhoz jobban értők, hogy mi a jó bennök és mi a selejtes — s így az azokban található vagy már nem található egyes munkák szerzőire csak ott fogok kitérni, ahol az a könyv kiadója szempontjából érdekes. Mert valóban igen érdekes és tanulságos eredményre jutunk, ha a Tiszántúli ref. egyházkerület által f. é. augusztus 8-án kibocsátott „**Ref. népiskolai ifjúsági és tanítói könyvtárak jegyzéké**“ben 391 tétel alatt felsorolt összesen 452 kötetet kiadók szerint szétboncoljuk. Az eredmény meglepő.

Hegedüs és Sándor kiadásában megjelent . . . 150 kötet
Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) kiadásában

megjelent	81	”
Singer és Wolfner kiadásában megjelent . . .	73	”
Athenaeum r. t.	64	”
Franklin-Társulat	50	”
Prot. Irod. Társaság	4	”
Különféle kiadók	30	”

Összesen 452 kötet

Mennyire háttérbe szorulnak a nagy kiadók, akik évtizedek óta hazánk legjelesebb irodalmi termékeit bocsátják közre, a Hegedüs és Sándor-cég mellett! „Dehát azok nem protestáns kiadók, fogják sokan mondani, a Hegedüs és Sándor-cégtől azért van ily sok könyv felvéve, mert ő a „legelső“, a „legnagyobb“ protestáns kiadó, évtizedek óta az ő, illetve elődje kiadásában jelentek meg a legjelesebb protestáns művek s kell, hogy ezek helyet foglaljanak a ref. népiskolai könyvtárakban“. Minő tévedés! Hiszen a Hegedüsék kiadásában megjelent 150 könyv közül 121 darab

1912. és 1913-ban hagyta el a sajtót. Amióta tehát ők az egyházkerületekkel a népiskolai könyvtárak szállítására vonatkozó szerződést megkötötték, valóságos könyvgyártás folyik Debrecenben. Egynehány író alig tud a megrendeléseknek pontosan eleget tenni, hogy Hegedűsék egy-egy újabb jegyzékkel mielőbb kiszorítsák a könyvtárakból Gaál Mózes, Kenessey Béla, Szabolcska Mihály, Rákosi Viktor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és mások örökbecsű műveit s helyettük az ő kiadásukban megjelent könyveket hozzák be. 1912 január 15-től 1913 augusztus 8-ig a Tiszántúli ref. egyházkerületben **három népiskolai könyvtárjegyzék jelent meg**, mindegyikben több és több idegen kiadvány van kihagyva és szinte ijesztően szaporodnak bennök a Hegedüs és Sándor-félék. És miért? Bizonyítékaim vannak arra nézve, hogy ők az iskoláknak azt írták, **sőt felsőbb hatóságuknak is azt jelentették**, hogy ezek és azok a könyvek „elfogytak“, tehát kénytelenek helyettük másokat felvenni. Miféle előrelátással vannak ezek a jegyzékek összeállítva, hogy minduntalan egy-egy könyv elfogy s a könyveket szállító cég $1\frac{1}{2}$ esztendő alatt háromszor kénytelen a jegyzéket megváltoztatni? Hiszen az állami könyvtárak részére megállapított típusok éveken keresztül változatlanul maradnak! Legyen nyugodt a t. olvasó, nem Hegedűsék előrelátás-hiánya az oka a jegyzékek folytonos változásának, hanem éppen az, hogy ők **nagyon is előrelátók!** Annyira előrelátók, hogy még azokat a kiadványaikat is felveszik a jegyzékbe, amelyek még el sem készültek s épen ezért nem tudják a könyvtáraknak az összes könyveket még hónapok múlva sem szállítani. Mert nem áll az, hogy az általuk a múlt év óta a jegyzékből kihagyott s a Prot. Irodalmi Társaság kiadásában megjelent Barde: Mária és Mártha, Dalhoff: A keresztyén szeretet munkái, Miller: Csendes órák, Kenessey: Női jellemképek a bibliából, Szabolcska: Áhitat, Szeretet, Emlékezés Kálvinról vagy a másoknál megjelent Gaál Mózes: Hazafias könyvtár, Jókai Meséskönyve, Mikszáth: A két koldusdiák, Rákosi: Korhadat fakesztek, Jones Mary stb. „elfogytak“, mindezek a könyvek tetszésszerűen mennyiségben ma is kaphatók. Ezen állításuk csupán ürügy volt arra, hogy ezeket a könyveket kitéve — magyarán kidobva — helyettük a saját kiadványaikat hoz-

hassák be a könyvtárakba. És így megtörtént az a szégyen, hogy Szabolcska: Áhitat, Szeretet című művét **az állam az összes népiskolai könyvtárak számára megvásárolja, ellenben a református egyház a saját iskolái számára nem.**

A Protestáns Irodalmi Társaság mult hóban tartott közgyűlésén igen szomorú felszólalásokat hallottunk a társaság anyagi ügyeiről. A tagdíjak rosszul folynak be, a kiadványok sokba kerülnek, ennek ellenében kelendőségük csekély, s így a társaságnak minden egyes kiadványa anyagi áldozatot jelent. Felvetették azt az eszmét, hogy minden egyház legyen köteles a népiskolai beiratási díjakból a Protestáns Irodalmi Társaság kiadványait megszerezni. Helyes idea, de csak akkor lesz megvalósítható, ha az egyházkerületek a Hegedüs és Sándor-céggel a szerződést felbonthatják s a beiratási díjak felszabadulnak. Addig is azonban az egyházkerületek **joggal megkövetelhetik**, hogy Hegedüsék a Prot. Irodalmi Társaság kiadványait a könyvtárakból ál-ürügyek alatt ki ne hagyják, ha mindjárt azokon kevesebb hasznuk is van, mint a helyettük betolt saját kiadványaikon. Hiszen a Tiszántúli ref. egyházkerület által a népiskolai Szervezet pótlásául kiadott Szabályzat 6. §-a elrendeli, hogy a népiskolai könyvtárak elsősorban a miniszter által kiadott és kiadandó jegyzékben foglalt műveket, azután a kerületi és a **M. Prot. Irod. Társaság** könyvjegyzékében felvett műveket tartoznak megszerezni, csak azután szerezhetők be más olvasmányok. És az egyházkerület túri, hogy magalkotta szabályzatát egy cég úgy megcsúfolja, **hogy épp a M. Prot. Irodalmi Társaság kiadványait dobálja ki elsősorban a könyvtárakból?** A Prot. Irodalmi Társaság tagjai nagyrészt ugyanazok, akik az egyházkerületeket alkotják s valósággal érthetetlen előttem, hogy amíg a társaság ülésén azon keseregnek, hogy a kiadványok nem kelendők, odahaza közönnyel nézik, hogy egy cég jogtalanul és önkényesen dobálja ki a könyvtárakból a társaság legjelesebb kiadványait s helyettük oly szerzők „művei“-t adja el drága pénzen az iskoláknak, akiknek irodalmi működése lehet bár igen tiszteletreméltó és hasznos, arra még sem tarthatnak igényt, hogy „összes műveik“ minden református népiskolában helyet foglaljanak. Ha nem volnának az állami iskolák, még kevesebb kelendősége volna a Prot.

Irodalmi Társaság kiadványainak, hiszen Szabolcska: Áhitat, Szeretet-ének évről-évre kimutatott úgyszólván összes elkelt példányait **az állam vásárolja meg.**

Hogy a Hegedüs és Sándor-cég mások kiadványait mily mértékben hagyja ki a könyvtárakból s ezek helyett a saját kiadványait mily gondosan tudja elhelyezni, az legjobban kitűnik az 1912 január 15-én megjelent és 1913 augusztus 8-iki két jegyzék összehasonlításából. Ez utóbbi jegyzékből az előbbihez hasonlítva 35 könyv hiányzik. Ezek közül azok, amelyek Hegedüs és Sándornál jelentek meg, t. i. azok a régiségek, amelyeket ők mindenfelől — mint a Dunántúli ref. egyházkerület mult havi közgyűlésén találóan mondták, kilószámra — összevásároltak, tényleg elfogytak, a többi azonban, csekély kivétellel, **ma is kapható.** Ennek ellenében felvettek az új jegyzékbe 43 könyvet (Végh István: Kuruc históriák-at kétszer is), **amelyek közül 29 Hegedüs és Sándor kiadványa s csak 14 másoké.**

Hogy mikép gyúrja át a Hegedüs-cég a református népiskolai könyvtárakat a saját kiadványai lerakatává, arra legjellemzőbb példa a f. évi jegyzékben foglalt **III. típus, amelyben 45 könyv közül már 30 könyv az ő kiadványa.** Ezek közül Babay Kálmán 4, Csíte Károly 4, S. Szabó József 4, Vaday József 3 és Zih Sándorné 4 könyvnek a szerzője, ez az **5 szerző** tehát összesen **19 könyvvel** van ebben a típusban képviselve. S ezért kellett Gaál Mózes, Jókait, Kenesseyt, Mikszáthot, Rákosi Viktort és Szabolcskát kihagyni!

*

Ezek után áttérek a Hegedüs-féle jegyzék anyagi oldalának megvilágítására. Eleinte azt hittem, hogy én, akinek rendelkezésére áll a szükséges bibliográfiai anyag, aki itt a házban, a M. Tud. Akadémia könyvtárában, egy óra leforgása alatt 20—30 könyvet is megtekinthetek, a Hegedüsék jegyzékét egy-két nap alatt tökéletesen áttanulmányozhatom s mindenről tiszta képet alkothatok magamnak. Nagyon csalódtam. Hiába volt minden fáradozásom, hiába minden kutatásom könyvtárban és könyvjegyzékekben, nem tudtam dülőre jutni. Elgondoltam magamban, hogy ha én, aki egész életemen át ezzel foglalkozom s akinek minden segédeszköz rendelkezésére áll, a jegyzék után nem tudok eligazodni és rögtön megállapítani, vajjon az ott

felsorolt könyvek helyesen vannak-e számítva, hogy boldogulhat a könyvtárt kezelő tanító, honnan fogja az tudni, vajjon azt a könyvet kapta-e, amelyet az iskola tényleg megfizetett? Hiszen némely könyvnek többféle, olcsóbb és drágább, kiadása, sőt több kiadója is van; melyiket fizeti és követelheti az iskola? Mely könyveknek szabad egybekötve lenniök, avagy ez teljesen a szállító-cégre van bízva? Úgy látszik, igen, legalább az alábbiak azt fogják bizonyítani. Egyszóval egy ily könyvjegyzéknek úgy kellene összeállítva lennie, hogy minden iskola, amely annak alapján rendel, a könyvek átvételekor rögtön lássa is, vajjon azt kapta-e, amit meg fog fizetni. Nem tudván magamon másképp segíteni, leküldöttem egy megbízottomat a Tiszántúli ref. egyházkerület egyik népiskolájába, ahol az illető 3 napon keresztül dolgozott s az egész könyvtárról pontos leltárt készített, feljegyezvén minden egyes könyvnek a kiadóját, a megjelenési évét, terjedelmét, mely könyvek vannak egybekötve stb. Csakis ez alapon tudtam munkámat megkezdeni, amely hogy egész pontos és megbízható legyen, most már nem a könyvjegyzékekből szedtem össze a jegyzékben foglalt könyveknek bolti árát, hanem — a Hegedüs és Sándor-céget természetesen kivéve — az egyes kiadókat kértem fel a szükséges adatok közlésére.

Ezekből láthatja mindenki, hogy lelkiismeretes munkát végeztem s amidőn az egyházkerületek érdekeit mindenképen meg akarom védeni, bizonytalan adatok alapján nem akarom a szállító-cég eljárását rosszabb színben feltüntetni, mint a minő az a valóságban.

A szerződéseket, amelyeket a Tiszántúli, Dunántúli és Tiszáninneni ref. egyházkerületek a népiskolai könyvtárak szállítására vonatkozólag a Hegedüs és Sándor-céggel kötöttek, nem ismerem. Sajnos, nem ismeri azokat más sem! Éppen a Dunántúli ref. egyházkerület ez évi őszi közgyűlésén tétetett szóvá, hogy a Hegedüséssel kötött szerződés tartalmáról senki sem tud s ennekfolytán nem ellenőrizhetik, vajjon a cég elvállalt kötelezettségének megfelel-e vagy sem. Épp úgy, ahogy — mint fentebb említettem — a jegyzéknek teljesen világosnak és áttekinthetőnek kellene lennie, szükséges volna, **hogy a jegyzék a szerződés szószerinti szövegét tartalmazza s ezáltal minden iskolának lehetővé tétessék annak szigorú ellenőrzése.**

A szerződés ismeretének hiányában csupán a jegyzékben foglalt és dr. Baltazar Dezső püspök úr által f. évi augusztus 8-án 4795/1913. és 4800/1913. sz. alatt kelt két-rendbeli körlevelére támaszkodhatom, ámbár ezek többet tartalmaznak az egyházak kötelezettségeiről, mint a Hegedüs és Sándor-cégéről. Egyet azonban világosan látok belőlük, hogy t. i. az egyházkerület — aminthogy az más-kép nem is lehet — a Hegedüs-céggel kötött szerződéssel azt akarta elérni, hogy minden iskola egy cégnél szerezvén be könyvtárszükségletét, még pedig nem szabad választása szerint, hanem szigorúan az előíráshoz tartva magát, **ezen tömeges és egyöntetű szállítás folytán az iskolák olcsóbban jussanak a könyvekhez, mintha szabad választásuk szerint különféle cégek útján rendeznék be könyvtáraikat.** Az egyházkerület ezen intenciója jut kifejezésre a püspöki körlevélben, amidőn azt mondja, hogy a „cég az idecsatolt könyvjegyzékben foglalt **kedvezményes árakon** szállítja a könyveket“, . . . „különben az egyházak elesnének **ama rendkívüli kedvezményektől**, melyeket a Hegedüs és Sándor-céggel kötött szerződésben az egyházkerület az iskoláknak biztosított“, „míg a Hegedüs és Sándor-cégezeket is tartós vászonkötésben tartozik szállítani, amit csak **a nagy tömegben való szállítás tesz lehetővé**“.

Nem tekinthetem **rendkívüli kedvezménynek** a 6 évi kamatmentes részletfizetést, mert a népiskolai könyvtárak felállításánál a hosszabb hitel egy természetes feltétel, amelyet a kiadó cégek tesznek lehetővé azáltal, hogy ezen könyveknél ők is évekre (a legtöbbször 3 évre) terjedő hitelt nyújtanak, s így a szállító-cégnek kamatvesztesége alig van. A 3 évi hitelre vásárolt könyveknél ugyanis az első 3 éven keresztül ő élvezi, a többi 3 éven át pedig ő fizeti a kamatot, kamatvesztesége tehát csak ama csekély-számú kiadványnál van, amelyeknek a kiadója rövidebb hitelt nyújt. De nem tekinthetem annak a 10% engedményt sem, mert ezt minden könyvkereskedő bármily csekély bevásárlásnál megadja. **A rendkívüli kedvezményeknek a „kedvezményes árak“-ban és abban kell megnyilvánulniok, hogy a cég fűzött vagy papírkötésű ár ellenében is tartós vászonkötést szállít.** Hogy Hegedüsék ezen „rendkívüli kedvezmények“-ben mily mértékben részesítik az iskolákat, azt az alábbiakból látni fogjuk.

Kevésbbé világos a püspöki körlevelek azon része, amely a könyveknek mikénti szállításáról szól s a Hegedüs és Sándor-cég e tekintetbeni kötelezettségeit igazán csak a szerződésből magából tudhatnók meg. Azt olvasom ugyanis a körlevelekben, hogy „a fűzött bolti árral felvett könyveket is, a kötés külön felszámítása nélkül, tartós vászonkötésben köteles szállítani“. Ebből nem világlik ki, vajjon ő minden oly könyvet, amely fűzve is kapható, a fűzött bolti áron tartozik-e felvenni, avagy csak azokat, amelyek **csak** fűzve kaphatók s amelyeknek ennekfolytán kötött bolti áruk nincsen. Ha ez utóbbi eset áll fenn, akkor ebben semmiféle „**nagy kedvezmény**“-t nem látok, mert hiszen **oly könyv, amely csak fűzve kapható, aránylag kevés fordul elő a jegyzékben**, s ez esetben a püspöki körlevél ezen része csupán azt jelenti, hogy **a cég fűzött könyvet a könyvtáraknak nem szállíthat**, de — néhány esettől eltekintve — nem jelenti egyúttal azt is, hogy **az iskolák kedvezményképen a kötetést külön felszámítás nélkül kapják**.

Hasonlókép nem világos az első püspöki körlevél ama része, amely szerint a cég „**vékonyabb könyvekből többet egybekötve**“ szállíthat. Ez a közbevetett mondat tájékozással elegendő volna, ha — mint az állami jegyzékben — a Hegedüs-félében is fel volna tüntetve, hogy mely könyvek vannak egybekötve. Enélkül azonban honnan tudhatja a könyveket átvevő iskola, **vajjon a Hegedüs-cég jogosítva volt-e 4—5 féle könyvet egybekötteni s vajjon ezen könyvek ára a jegyzékben úgy van-e megállapítva, hogy a cég 4—5 kötés helyett csak egyet tartozik adni**. Ez utóbbi kérdésre már most **nem-mel felelek**, mert az egybekötött könyvek egy nagy csoportjánál **az iskolák nem egy kötetést fizetnek, hanem megfizetik a kötetést annyszor, ahány könyv egybe van kötve**.

Nem találok felvilágosítást arra nézve sem, hogy mely könyveket köteles a cég „**félbőr-kötésben**“ szállítani. Az általam felülvizsgált könyvtárból úgy látom, hogy csak azokat, amelyeket más alakban megszerezni nem tud.

Ezek után áttérek a jegyzék részletes bírálatára, megtartván, könnyebb áttekinthetés végett, azt a sorrendet, amelyet a püspöki körlevelekről szólva, fentebb követtem. Előzően azonban különösen hangsúlyoznom kell, hogy

amidőn az alábbiakban a püspöki körlevelekben foglalt s a kedvezményekre vonatkozó fontos kijelentések téves voltát kimutatom, a legtávolabbról sem akarom ezzel a püspök úr személyét érinteni, mert azt igazán nem lehet tőle kívánni, hogy ő ezen mások által megszerkesztett körlevelekben foglalt összes adatok és kifejezések helyességéről személyes utánjárással meggyőződjék.

Adataim a f. é. augusztus 8-án megjelent jegyzékre vonatkoznak.

1. Fűzött bolti áron felvett könyvek.

A jegyzékben 391 tétel alatt felsorolt könyvekből 66 tétel van fűzött bolti áron felvéve, ezek közül azonban 21 könyv más könyvvel van egybekötve s így összesen **45 kötésből áll** az a „rendkívüli kedvezmény“, amit a Hegedüs és Sándor-cég a kötésekben nyújt. Egy-egy olyan kötés, aminőket a Hegedüs-cég a könyvtáraknak szállít, körülbelül 20 fillérbe kerül és így a 45 kötés ára 9 korona. Ezt ugyan a legjobb akarattal sem lehet „nagy kedvezmény“-nek nevezni, amidőn a 6 ifjúsági és 3 tanítói könyvtári típusban felsorolt összes könyvek **1452 korona 60 fillérbe kerülnek!** Az igazság kedvéért készséggel elismerem, hogy a fenti 66 könyv között találtam 6 olyant is, amelyek néhány fillérrel — a 6 könyv összesen 2 korona 50 fillérrel — **a bolti áron alul** vannak felvéve, ami onnan ered, hogy a kiadók időközben ezen könyvek bolti árát felemelték. Ezt a különbséget, ami azonban Hegedüsékre semmiféle terhet sem jelent, mert ők azért ma is a régi bolti árak alapján számítva fizetik a könyveket, bőven ellensúlyozza azon körülmény, hogy a cég tizenegy könyvet, amelyek a **saját és a kiadók jegyzékei szerint csak fűzve** kaphatók, s ennekfolytán a püspöki körleveleknek reájuk nézve legelőnyösebb értelmezése mellett is **okvetetlenül fűzött bolti áron lettek volna felveendőik**, mert hisz más bolti árak nincs is, **a bolti árnál összesen 10 korona 50 fillérrel magasabban vett fel.** Csak nem gondolják Hegedüsék, hogy amely könyv csak fűzve kapható, ott ők kényük-kedvük szerint csinálhatnak kötött bolti árt? Hisz akkor az a kötelezettségük, hogy fűzött bolti árú könyveket is kötve tartoznak szállítani, teljesen illuzóriussá válik!

Ez a 11 könyv a következő:

Drummond: A keresztyénség programja. Hegedűsék 1911. évi 289/290. sz. jegyzéke szerint (68. l.) füzve 80 fillér, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 2.—.

Antal Géza: Tanulmányok. U. o. 66. l. füzve 2.10, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 2.60.

Imre: Kis Szavaló. Hegedűsék 1913. évi 17. sz. Irod. Ért. 171. l. szerint füzve 30 fillér, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint —.80.

Mocsáry: Kis szavaló és daloskönyv. U. o. 172. l. füzve —.40, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint —.60. **Hozzá még a két utóbbi könyv egybe van kötve!**

Budai: Hol az igazság. U. o. 167. l. füzve —.60, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 1.50.

Várady: Elemi iskolai nevelés. U. o. 62. l., füzve 2.50, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 4.—

Jókai: Ötven év előtt. A kiadónál füzve 1.—, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 1.50.

Koszorú 40 füzet. A kiadónál füzve 3.20, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 4.—.

Koszorú újabb 40 füzet. A kiadónál füzve 3.20, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 4.—.

Kálvin művei I—XVI. A kiadónál füzve 21.70, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 24.50.

Smiles: Élet és munka. A kiadónál füzve 4.—, kötve —.—, népiskolai jegyzék szerint 4.80.

2. Papírkötésű árban felvett könyvek.

„Papírkötés helyett is tartós vászonkötést köteles szállítani“ — mondja a püspöki körlevél. Első pillanatra úgy láttam, mintha most jönne a „rendkívüli kedvezmény“. A Hegedüs-cég azonban gondoskodott róla, hogy ennek se vallja kárát! Összesen **csak 24 olyan könyvet találtam**, ahol ők **egy** papírkötés helyett **egy** vászonkötést adnak, ellenben **80 oly papírkötésű árban felvett könyvet találtam**, amelyeket a Hegedüs-cég négyével-ötével egybekötöttet s ilyformán a 80 könyvből összesen 22 kötetet csinált, vagyis **58 kötessel kevesebbet szállított, mint amennyit felszámított.** Tekintve, hogy a kiadók papírkötése, a táblán három vagy többszínnyomású képpel,

legalább kerül annyiba, mint a Hegedűséknek olcsó vászonkötése, ők pedig ezt a 80 könyvet mind a kiadók által **már kötéssel együtt megállapított bolti áron vették fel, az iskolák 80 kötetet fizetnek meg, Hegedűsék azonban csak 22-öt szállítanak.** Ez is mutatja — amit már fentebb említettem — mennyire szükséges volna ellenőrzés szempontjából a jegyzékben kitüntetni, hogy mely könyvek lehetnek egybekötve. Az államnál ugyanezen, legtöbbször 60 filléres könyvekből, ha kettő egybe van kötve, a könyv ára már nem 1 korona 20 fillér, hanem csak 1 korona, vagyis a megtakarított egy kötés fejében 20 fillér van **az állam javára** levonásba hozva. Az iskoláknak nem érdekük, hogy több könyv legyen egybekötve, mert amíg ez egyrészről a könyvtár kezelését és rendbentartását igen megnehezíti, másrészt annak használhatóságát nagymértékben csökkenti, mert a mikor pl. egy gyerek Egri: Bohókás történeteket kapja olvasásra, egyúttal hazaviszi Gaál Mózes: Az úrfi, Egy plajbász története, Falusi történetek és Víg elbeszélések című munkáit is. Vagy Petőfi válogatott költeményeivel egyúttal Tompa és Vörösmarty válogatott költeményei is kikerülnek a könyvtárból s így ahelyett, hogy 8 gyerek kaphatna olvasnivalót, csak kettőnek jut. Ha tehát az egyházkerület beleegyezett abba — az iskolai könyvtárak rovására —, hogy több könyv egybeköttesék, akkor azt csakis azért tehetné, **hogy ezen a réven az iskolák valamit megtakarítsanak, nem pedig azért, hogy a szállító-cég úgyszólván búsás hasznát tette.** A fentemlített 58 kötésre eső 11 korona 60 fillért (kötésenkint 20 fillér) oly összegnek kell tekintenem, amelyet **az iskolák feltétlenül visszakövetelhetnek,** mert azon tény, hogy az egyházkerület több könyvnek egybekötését megengedte, **nem jelenti egyúttal azt is, hogy ily esetekben négyszeresen, ötszörösen fizeti meg a kötés árát.** De visszakövetelhetnek az iskolák még egyebet is! „A szállító-cég papírkötés helyett is tartós vászonkötést köteles adni.“ Mégis Benedek: Nagy magyarok élete című 12 kötetes munkájánál **nem a papírkötésű árt** — kötetenkint 1 korona 50 fillért — vette fel a jegyzékbe, hanem **a díszkötésű árat** — 2 korona 40 fillért! Ez már aztán igazán rendkívüli kedvezmény! Hát ez az előnye az iskoláknak a tömeges vételből, hogy a jóval drágább kötetet fizetik és ízléstelen, olcsó és rossz kötetet

kapnak, holott a püspöki körlevél világosan megmondja, hogy a **papírkötés árában** jár a vászonkötés, nem pedig a díszkötésében. Az állam ezen köteteket 1 korona 50 fillérért kapja, sokkal jobb kötésben, mint a református iskolák. Hegedüsék azonban épp az ellenkezőjét teszik annak, amit tenniök kellene: a nagy szállításra való tekintettel drágábban számítják a könyveket, mint ahogy azt a püspöki körlevél és bizonyára a szerződés is előírja. **Hiszen ennél a 12 kötetnél ez 10 korona 80 fillér különbözetet jelent!** S ilyen példát még többet is találunk! **Rozgonyi** imakönyve Hegedüsék ez évi árjegyzékének 167. l. szerint legolcsóbb kötésben 60 fillér, az iskolák mégis 1 koronáért fizetik, már pedig a Hegedüs-cég népiskolai kötésénél olcsóbb kötés már alig képzelhető el. Hisz ez a „legolcsóbb kötés“ se lehet más, mint papírkötés, helyett pedig ő „tartós vászonkötést“ köteles adni. **Szügyi:** 225 orgona-előjáték és 75 praeludium orgonára **egybe van kötve**, előbbi a kötött bolti áron veszi fel, dacára ennek azonban az utóbbi fűzött bolti árához még 1 koronát hozzászámít. Mi jogon, hisz a kötés egyszer már meg van fizetve! **Szabolcska:** Dalok hazulról papírkötésben 2.50, Hegedüséknél 3.60. **Tutsek:** Az édes otthon papírkötésben 2.50, Hegedüséknél 3.60.

Csupán a teljesség kedvéért említem fel, hogy **Erdős:** A heidelbergi Káté című művét a könyvtárban **papírkötésben** találtam s ámbár a könyvre rá van nyomtatva, hogy ára kötve 1 korona, Hegedüsék azt 1 korona 20 fillérért szállítják. A kötetet tehát megtakarítják, a könyv árát ellenben 20 fillérrel felemelik.

A papírkötésű könyvek között is találtam 16 darabot, amelyek a Hegedüsék jegyzékében olcsóbban vannak felvéve, mint ahogy a kiadó ma azokat adja. A különbözet ezen 16 könyvnél összesen 5 korona 20 fillér. Ha ezt a különbözetet leszámítom, akkor a papírkötésű könyveket az iskolák még mindig 21 korona 20 fillér **túlfizették**. Íme itt a tömeges szállítás előnye!

3. Díszkötésű és félbörkötésű árban felvett könyvek.

Ilyen árban 89 könyv fordul elő a jegyzékben, ezek közül **nem egy még a kiadók által megállapított legmagasabb bolti árnál is drágábban számítva!** A 89 könyv közül 14-et a kiadók eredeti kötésében találtam, míg a többit a Hegedüs-félében. Vajjon mért nem szállította a cég az összes könyveket az eredeti kötésekben, **mikor az iskolák ezeket a drága kötésekért fizetik?** A kötések egyöntetűsége végett? Akkor a 14-et sem lett volna szabad eredeti kötésben szállítania.

A díszkötésű árban felszámított könyvek nagyobb része a kiadóknál fűzve vagy olcsóbb kötésben nem kapható. Hogy tehát hozzávetőleg megállapíthassuk, hogy ezen könyveknek ily módon való felszámítása, de közönséges vászonkötésben való szállítása által mily károsodás érte az iskolákat, nézzük, hogy azon könyveknél, amelyek fűzve vagy olcsóbb kötésben mégis kaphatók, **átlagban mily árkülönbözetet okoz a díszkötés.** Ilyen könyvet 31-et találtam s ezeknél a kötési különbség összesen 53 korona 50 fillért tesz ki, **vagyis egy-egy könyv kötése vagy kötési különbsége átlagban 1 korona 72 fillért tesz ki.** Ha már most figyelembe vesszük, hogy Hegedüsék az ily árú kötések helyett körülbelül 20 fillér értékű kötést adtak, minden egyes könyvnél 1 korona 50 fillér különbség mutatkozik, **vagyis a nem eredeti kötésben szállított 75 könyvet az iskolák 112 korona 50 fillérrel túlfizették.** Hogy ez a számítás helyes, annak bizonyosságául szolgáljon az alábbi összehasonlítás, minő áron fizet egyes könyveket az állam és minő áron a református iskolák:

	Államnál	Hegedüsénél
Mikszáth: Tavaszi rügyek	4.—	6.—
Rákosi: Hős fiúk	5.40	8.—
Jókai: Kis Dekameron	4.—	6.—
Mikszáth: Magyarország lovagvárai . .	4.—	6.—
Verne: Tizenöt éves kapitány	2.80	4.40
Baksay: Gyalogösvény I/III.	6.—	9.—
Benedek: Mese- és mondavilág I—V. .	27.—	30.—
„ Kék mesekönyv	5.—	6.—
Bródy: Egri diákok	2.50	4.80
Rákosi: Utazás a holdba	4.—	6.—
Verne: Két évi vakáció	3.60	5.50

De az állam nem is fizeti a díszkötésű árt, amikor nem azt kapja.

A díszkötésű árban felvett könyvek közül kénytelen vagyok külön felemlíteni **Vörösmarty Mihály** összes költeményeit két kötetben. Ez a két kötet a kiadónál **finom angol vászonkötésben fekete nyomással összesen 5 koronába kerül, Hegedüsék ellenben a legdrágább díszkötés árát — 10 koronát — számítják** s az ő silány kötésüket szállítják!!

A kiadók időközbeni áremelése folytán ezen könyvek között is találtam 7 darabot, amelyek összesen 3 korona 70 fillérrel olcsóbban vannak felvéve, mint amennyi azoknak a mostani bolti ára.

4. A kiadók által megállapított legmagasabb bolti árnál is drágábban felvett könyvek.

Az alábbiakban azon könyveket sorolom fel, amelyeket a Hegedüs-cég a kiadók által megállapított s ma is érvényben levő **legmagasabb bolti árnál is drágábban vett fel**. Természetes, hogy a kiadók alábbi árai mind kötött könyvekre — legnagyobbbrészt díszkötésekre, sőt Ballagi: Szótáránál félbőr-kötésre — vonatkoznak.

	<i>Kiadó Hegedüs</i>	
Benedek: A magyar nép multja és jelene	32.—	36.—
Fáylné: Árva Margit	2.40	2.50
Simonyi—Berth: Azsiai utazások	3.—	4.—
” ” Sarkvidéki utazások	3.—	4.—
Ballagi: Magyar nyelv szótára I.	5.—	6.—
” ” ” ” II.	5.—	6.—
Benedek: Elbeszélések az állatvilágból	2.—	3.—
Büttner: Egy rút kislány története	5.—	6.—
Bródy: Az egri diákok	3.20	4.80
Rákosi: Hős fiúk	7.—	8.—
” Utazás a holdba	4.—	6.—
Sebők: Mackó úr szárazon és vizen	7.—	8.—
” ” ” útnak indul	7.—	8.—
” ” ” utazása	7.—	8.—
” ” ” újabb utazása	7.—	8.—
Tutsek: Az édes otthon	2.80	3.60
Mikszáth: Magyarország lovagvárai	5.—	6.—
Albert: Túl az Operencián	1.80	2.—
Csuthy: Prot. egyháztörténet	5.20	5.50
Összesen	114.40	135.40

A különbözet 21 korona. Ezt az összeget is minden népiskola visszakövetelheti, mert **senkinek sem áll jogában egy könyvért többet követelni, mint amennyiben annak bolti árát a kiadó megállapította.**

5. A „Protestáns Ifjúsági és Népkönyvtár“.

Az eddig felsorolt adatoknál a „Protestáns Ifjúsági és Népkönyvtár“ köteteit mindenütt figyelmen kívül hagytam, ezekkel egészen külön kell foglalkoznom. Ez ugyanis a Hegedüs és Sándor-cég azon vállalata, amelynek minden egyes kötetét a népiskolai könyvtárakban elhelyezi. Két esztendővel ezelőtt indult meg s ma már 107 kötetből áll. Ára egy-egy kötetnek **„remekül illusztrálva, díszkötésben 2 korona“.** A szerzők az ismertek, Babay, Csité, S. Szabó József, Zih Sándorné stb., vagyis azok, akik a népiskolai könyvtárakban Jókai, Mikszáth stb. örökébe lépnek. Ha a népiskolai könyvtárak eddig említett köteteinél úgy az egybekötést, valamint az árakat illetőleg a legnagyobb zűr-zavart találtam, igazán nem tudom minő jelzővel illessem azt az össze-visszaságot, amiben ezeket a köteteket mind a jegyzékben, mind pedig az általam megvizsgált könyvtárban találtam. Hogy csak néhány példát soroljak fel:

A jegyzék szerint Forgács: A nagy Heródes, amely a Prot. Ifj. és Népkönyvtár 84. kötetének **csak egy része s egészben véve 48 oldal, 1 korona 80 fillérbe kerül.** Ugyanez az ára Uray Sándor: Bibliai képcsarnok című munkájának, amely a P. I. és Nk.-ban **két kötetet (91/92) tesz ki s összesen 158 oldal.** Egyidejűleg azonban S. Szabó József: Ref. nagyjaink életrajza I/II (P. I. és Nk. 85/86) **szintén két kötet, amely összesen 160 oldal, 4 korona 80 fillér.** Dulházyiné Dolinay Erzsébet: Csevegések egyről-másról a P. I. és Nk. 65. köteté. Ott tehát 2 koronába kerül, a népiskolák ellenben **3 koronával fizetik.** Viszont a szintén 1 kötetre terjedő s így ugyancsak 2 korona árú S. Szabó József: Károli Gáspár, a bibliafordító (akinek neve különben mindenütt következetesen **Károlyi-nak** van nyomatva) a jegyzék szerint **csak 1 koronába kerül.**

Ugyaníly rendszertelenséget tapasztalunk a Prot. Ifj. és Népkönyvtár különböző köteteinek egybekötését illetőleg is. Forgács: A nagy Heródes, amely a P. I. és Nk.-ban

nem is képez egy teljes kötetet, a népiskolai könyvtárakban külön van kötve, ellenben Kádár Imre: Gyermekekésszel című munkájához, amely a P. I. és Nk.-ban már magában véve 2 kötet, még hozzá van kötve Lic. Rácz: Kocsi Csergő Bálintja. Találunk egyes köteteket külön-külön kötve, de találunk négy kötetet is egybekötve. Mi célja és értelme van az árak és könyvek ilyen össze-visszaságának? Hogy annál kevésbbé ismerhesse ki magát valaki bennök?

De találtam arra is példát, hogy különböző típusokba tartozó könyvek vannak egybekötve. A III. típusba tartozó **Jókay**: Dugó Matyi vállalatai egybe van kötve a IV. típusba tartozó **Jókay**: Az árva fiúval. Mit csinál az az iskola, amelynek egyelőre csak arra van pénze, hogy az első három típust vegye meg, amidőn oly könyvet is kap, amely a IV. típusba tartozik, ellenben a III. típusba tartozót nem. Később, ha a további típusokat megrendeli, újra meg fogja kapni „Az árva fiú“-t, ellenben a „Dugó Matyit“ soha. Így nem lehet könyvtárakat szervezni s azokat rendben tartani.

Ismétlem, oly nagy a rendetlenség és rendszertelenség ezeket a könyveket illetőleg a jegyzékben és a könyvtárakban, hogy sohasem tudtam volna a könyvtárak ezen részéhez hozzá szólni, ha egy könyvtárban mindent pontosan össze nem iratok.

Ezen adatok alapján most már a Prot. Ifj. és Népkönyvtárról is mondhatok véleményt.

A jegyzék ár-adatai után az első pillanatban azt hittem, hogy a Hegedüs-cég a „Prot. Ifjúsági és Népkönyvtár“-ban megjelent kiadványait, melyeknek bolti ára — kötetenkint 2 korona — horribilisen magas, az iskoláknak, bár rosszabb kötésben, de lényegesen olcsóbban adja. Számításaim, sajnos, ezt épen nem igazolják. Az illető iskola az 1912 augusztus 2-án kiadott jegyzék alapján rendelte meg a könyvtárt s így a Prot. Ifj. és Népkönyvtár köteteiből még csak 85 kötetet találtam ott, az azóta megjelent 22 kötet természetesen hiányzik. Az ezidei jegyzékben ez az újabb 22 kötet már tényleg bennfoglaltatik s azok az iskolák, amelyek most rendelik meg a könyvtárt, már ezeket kapják más könyvek helyett. Milyen egyöntetűek már ma is — két esztendő múltán — a ref. népiskolai könyvtárak!

A talált 85 kötet 39 kötetbe van össze-vissza (itt már nem mondhatom egybe) kötve. Ezen 85 kötet bolti ára

170 korona, az iskolák ellenben a jegyzék szerint azokért 127 korona 50 fillért fizetnek. Az iskolák tehát 42 korona 50 fillérrel olcsóbban kapják ezeket a könyveket, mint a közönség, de nem kapnak **85 vászondíszkötést**, hanem **39 olcsó könyvtári kötést**.

Nézzük azonban, hogy amidőn a Hegedüs-cég ezeknél a könyveknél 85 vászondíszkötést megtakarított s helyettök 39 könyvtári kötést adott, **mit kellett volna a rendes árból engednie**.

A „Prot. Ifjusági és Népkönyvtár“ egy-egy vászondíszkötése körülbelül 50 fillérbe kerül. Az alábbiakban kimutatom, hogy a Hegedüs-cégnek ezen vállalatnál, minden költséget a **legbősegebben számítva**, 135% haszna van. Ennekfolytán a kötések különfélesége folytán előálló differencia a következő:

Hegedüsék megtakarítottak:

85 vászondíszkötést à —.50	. 42.50
Ehhez 135% haszon	57.38
Összesen	99.88

Ellenben adtak:

39 könyvtári kötést à —.20	. 7.80
Ehhez 135% haszon	10.53
Összesen	18.33

A népiskolai könyvtáraknak tehát 81 K 55 f.-rel olcsóbban kellene a 85 kötetet kapniok, mint a nagyközönségnek. Hegedüsék azonban csak 42 K 50 f.-t engedtek s így az iskolák ezt a 85 kötetet 39 K 05 fill.-rel drágábban fizették meg, mint bárki más.

Ennek természetes következménye, hogy a Hegedüs- és Sándor cég a „Prot. Ifj. és Népkönyvtár“ köteteinél sokkal nagyobb haszonnal dolgozik, amidőn azokat a a ref. iskoláknak százával adja el, mint a mikor a közönség egy-egy példányt vesz belőle. Ennek bizonyítására szolgáljon a következő két összeállítás:

Az általam megvizsgált könyvtárban 39 kötetbe kötve talált 85 „Prot. Ifj. és Népkönyvtár“-kötet összesen 6576 oldalt tartalmaz, vagyis egy-egy kötet átlag 77—78 oldal terjedelmű. A 85 kötet tehát összesen 411 egyenként 16 oldalos nyomtatott ív. Egy-egy ilyen ív nyomtatási költsége 2000 példányban a **budapesti árak szerint** 86 korona.

A költségvetés tehát a következőképen alakul:

a) Ha a kiadó a könyveket mint a Prot. Ifjúsági és Népkönyvtár 85 kötetét adná el:

411 ív nyomdai költsége à 86.— . . .	35,346.—
411 ív tiszteletdíja à 40.—	16,440.—
Szerkesztői tiszteletdíj 85 kötet à 50.—	4,250.—
Rajzok és clichék 85 kötet à 50.— . .	4,250.—
Kötés 170,000 kötet à —.50	85,000.—
Összesen . . .	145,286.—

vagyis mind a 85 kötet egy-egy példányban a kiadónak összesen 72 korona 64 fillérbe kerül s kap érte 170 koronát, ami körülbelül 135% nyereségnek felel meg.

b) Ha a kiadó a Prot. Ifjúsági és Népkönyvtár 85 kötetét 39 könyvtári kötésben az iskoláknak adja el:

411 ív nyomdai költsége à 86.— . . .	35,346.—
411 ív tiszteletdíja à 40.—	16,440.—
Szerkesztői tiszteletdíj 85 kötet à 50.—	4,250.—
Rajzok és clichék 85 kötet à 50.— . .	4,250.—
Kötés 78,000 kötet à —.20	15,600.—
Összesen . . .	75,886.—

vagyis a P. I. és Nk. 85 kötete 39 kötetbe kötve úgy, ahogy az a ref. népiskolákban található, a kiadónak összesen 37 korona 94 fillérbe kerül s kap érte 127 korona 50 fillért, ami körülbelül 240% nyereséget jelent.

A Hegedüs és Sándor-cég a Prot. Ifjúsági és Népkönyvtárt soha meg nem indította volna, ha az egyházkerületek a népiskolai könyvtárakat fel nem állítják s ő ezeket a köteteket ott elhelyezni nem tudja. Mindezért annyi méltányosságot legalább is elvárhattak volna az iskolák, hogy ne nyerjen rajtuk 100%-kal többet, mint bármelyik vevőjén.

Nem kívánja senki a Hegedüs és Sándor-cégtől, hogy lelkesedésből haszon nélkül dolgozzék, de ennél a vállalatnál, ahol több száz ref. iskolára, mint biztos vevőre számíthat, akiknek nem kell, mint a hogy ők szokták tenni a viszontelárúsítóknál, 50% engedményt adni, ahol nem kell egy bizonyos százalékot veszteségre felvenni, mert az iskolák közül egy sem maradhat adós, talán mégis megelégedhetett volna egy kissé kevesebb haszonnal is és

nem kellett volna majdem 240°/_o nyereséget számítania. Íme, bekövetkezett az, amit cégem már két esztendővel ezelőtt Patay esperes úrnak megírt!

*

Mindezek után pedig megcsinálhatjuk a „Ref. népiskolai ifjúsági és tanítói könyvtárak“ mérlegét.

Kedvezményes áron egyetlenegy könyv sincs felvéve a jegyzékbe.

Rendkívüli kedvezménynek sehol semmi nyoma.

A nagy tömegben való szállításból az iskolák semmi előnyt nem élveznek.

A szerződésben kikötött 10°/_o-ot az iskolák visszafizetik, mert az 1—4. pont alatt kimutatott árkülönbségek összesen 159 koronát tesznek ki, holott a 10°/_o csak 145 korona 26 fillért.

Az itt fenmaradó 13 korona 74 fillérhez hozzászámítva a „Prot. Ifjúsági és Népkönyvtár“ köteteinél mutatkozó óriási túlfizetést, **az iskolák jelentékeny összegű kamatot is fizetnek**, ámbár a kamatveszteség legnagyobb részét a kiadók és nem Hegedűsék viselik.

Ennek ellenében kapnak az iskolák:

Szép számmal oly könyveket, amelyek a reájuk fordított összeget nem érik meg.

Munkákat úgy össze-vissza kötve, hogy egy olvasó mindjárt 4—5 könyvet visz haza magával, ami nemcsak a könyvtár használhatósági értékét szállítja le, hanem annak kezelését is rendkívül megnehezíti.

Oly kötések, aminőket sem az állami, sem más népiskolai könyvtárakban nem látunk. Olcsó, durva, vásári munka.

Csupa teher-tétel! Ahol ennyi a passzivum, ott elkerülhetetlen a csőd. A ref. népiskolai könyvtárak csődje csak idő kérdése!

22

OSZK.

Országos Széchényi Könyvtár

